Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
55, 1 (2015) 91-111

CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİ AÇISINDAN ANTROPOLOJİ VE IRKÇILIK TARTIŞMALARI HAKKINDA GÖRÜŞLER

Ahmet Kerim GÜLTEKİN[*]

Öz

Son yıllarda, Türkiye'de "Antropoloji" ve "Irk - Irkçılık" kavramları üzerinden sürdürülen çeşitli tartışmalar dikkati çekmektedir. Kamuoyunda çoğunlukla "Irk Bilimi" olarak tanınan (ve tanıtılan) Antropolojinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin inşası süreçleri bağlamında ve güncel bazı tartışmalar ışığında, siyasi bir eğilim olarak ırkçılıkla ilişkileri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Antropoloji, Irk, Irkçılık.*

Abstract

Views about the Debates on Anthropology and Racism within the Period of the Foundation of the Republic

In recent years, some academic and public debates about "Anthropology" and "Racism" get more attention. Meanwhile, anthropology in Turkey is already known as a science of race, mostly. In this paper, according to some of these debates which are related to early periods of the Turkish Republic, racism as a political discourse is analyzed with a historical perspective on anthropology.

Keywords: *Anthropology, Race, Racism.*

Irk kavramı neyi açıklıyor? Antropoloji, "Irk Bilimi" midir?

Somut bilimsel bilgiler itibariyle bugün yaşayan insanların sadece bir türe ait olduklarını biliyoruz: homo sapiens sapiens, yani modern insan.[1]

---

[*] *Etnolog. Tunceli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü (Yrd. Doç.)*

[1] Bu ifade yine de eksik kabul edilebilir. Zira süregiden bilimsel çalışmalar, yaklaşık yarım milyon yıl boyunca homo sapienslerden önce yaşamış (yaklaşık bir 50 bin yıl kadar da birlikte yaşadıkları bilinmektedir) Homo Neanderthalensis gibi farklı bazı insan türlerinin DNA'larının modern insanlarda da var olduğunu ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili aydınlatıcı bilgiler için bkz. Özbek, 2012 ve Kaya, 2014.

Günümüz insanlarındaki biçimsel farklılıkların ise (siyah ya da beyaz; uzun ya da kısa; çekik ya da yuvarlak gözlü olmak gibi) yüz bin yıllara uzanan uyarlanma süreçlerinin, vücudun doğal çevre içerisinde ürettiği biyolojik tepkilerin ve doğal seçilimin sonucunda şekillendiğini biliyoruz. Bu açıdan diyebiliriz ki modern homo sapienslerin dünyaya yayıldığı son 100 bin yıldan beridir insanlar fiziksel farklılıklara uğramış olsalar da "kültür üretebilen"[2] canlılar olarak aynı yeteneklere sahiptirler. Üretilen kültürdeki farklılıklar ise coğrafi, tarihsel ve sosyal/toplumsal bir dizi iç ve dış dinamiğin karmaşık etkileşimi içerisinde gelişmiştir/gelişmektedir. Örneğin artık insanlık tarihinde kimi toplumların avcı-toplayıcı yaşam tarzını sürdürürken, kimilerinin sanayi devrimine uzanan teknik ve düşünsel gelişmeler üretebilmesini bu şekilde açıklayabiliyoruz. İnsanların fiziksel farklılıklarının "ırkla" ilişkilendirilmesinin, yine insan toplumları arasındaki kültürel farklılıkları da açıkladığı iddialarını hem son 60 yıllık düşünsel karşı koyuşlarla hem de doğa bilimlerindeki yeni bulgularla reddediyoruz. Yoksa Kıta Avrupa'sında yaşayan insanların biyolojik olarak diğer insanlardan olan "doğal" üstünlükleri savlarıyla değil.[3] Ancak insanlığın bu bilgilere ulaşması hem zorlu ve acıklı bir serüvendir hem de şaşırtıcı olacak kadar yenidir.

Bir kavram olarak "ırk" ise modern doğa bilimlerinin ve onun mantığına uyarlı ilk sosyal bilimlerin (Tarih, İktisat, Siyaset Bilim, Antropoloji, Sosyoloji) 19. yüzyılda Kıta Avrupası'nda ortaya çıkışından 20.

[2] "Kültür" kavramı, Antropolojik literatürde ve bilgi-kuramsal faaliyette tayin edici bir yer işgal eder. Kavramın içeriğine, kapsamına ve kuramsal tartışmalardaki yerine dair en az Antropoloji tarihi kadar derinlikli ve hacimli bir külliyat vardır. Özcesi, kültür, insanı diğer canlı türlerinden ayıran bir çıktıdır. Bunun için insanın sadece "alet üretebilen canlı" olması yeterli değildir. Çünkü örneğin kimi kuyruksuz büyük maymunlar da alet üretebilmektedir. Fakat sadece insan, gelişmiş beyin yetileri sayesinde imgeleri birleştirerek düşünce üretme ve bunu aktarma kapasitesine sahiptir. Karl Marks'ın özlü tabiriyle kültür, insanın doğa karşısında ürettiği maddi ve manevi öğeler toplamıdır. Derinlikli, kapsamlı ve uzun soluklu bir kültür tarihi okuması için mutlaka bkz. Şenel, 2009.

[3] Burada bir parça daha açıklama verme gereği duyuyorum. İnsan, doğada bir canlı türü olarak, homo sapiens hominoidea üst ailesi içerisinde yer alır. Bu açıdan aynı üst aile grubundaki diğer türlerle benzerlikler taşıyabilir; örneğin kuyruksuz büyük maymunlarla olan benzerlikleri gibi. Fakat diğer türlerle çiftleşip üreyemez. Bu, türler arasında kesin bir sınırdır. Fakat aynı tür içerisindeki soylarda çeşitlilik görülebilir. İşte her türde olduğu gibi insanda da var olan biçimsel (ve sadece insanda var olan kültürel) çeşitlilik, "kültür üretebilen canlı" insanın düşün dünyasını her zaman meşgul etmiştir. Örneğin günümüzden 3500 yıl önceki Mısır uygarlığı, insanları Kırmızılar (Mısırlılar), Sarılar (Doğulular, Asyalılar), Siyahlar (Afrikalılar) ve Beyazlar (Kuzeyliler) olarak sınıflamıştır. Bu sınıflamanın, insanların Tanrı Horus'a yakınlığına göre derecelendirildiği bilinmektedir. İnsan çeşitliliğinin bilimi olarak da okunabilecek olan Antropoloji tarihine kısaca göz atmak, tarih boyunca (ve günümüzde) insanların kendilerini (ben) ve kendilerinden olmayanları (öteki) nasıl kategorize ettiklerini de anlamak için önemlidir. Konuya giriş babında iki önemli kaynak için bkz. Özbudun ve Uysal, 2013 ve Aydın ve ve Erdal, 2013.

yüzyılın ortalarına değin, biyolojik ve kültürel olarak gözlemlenebilen insan çeşitliliğini (antropolojik ve sosyolojik perspektiften) açıklamada etkili bir kavram olarak kullanılmıştır. Modernleşmeci mantık düzleminde beliren "ileri" ve "geri" tasnifinde, insanların ve toplumların kategorileştirilmesinde, "bilimsel" temellere sahip ciddi bir argüman haline gelmiştir. Öyle ki kavram, yaklaşık iki yüz yıldan fazla bir süredir (insan toplumlarını bölümlere ayırmak suretiyle) anatomik, kültürel, etnik, genetik, coğrafi, tarihi, linguistik, dinsel yahut sosyal davranış kriterlerine göre sınıflamada kullanılagelmektedir. Günümüzde dahi (özellikle kimi milliyetçi akımlarda) etkili izlerini ve siyasal izdüşümlerini görmek mümkündür.

İnsan topluluklarını "ırk" argümanıyla sınıflama eğilimi 19. yüzyılın hâkim düşünsel ve bilimsel paradigması olan pozitivizmin sosyal bilimlere uyarlanmasının bir ürünüdür diyebiliriz. Tıpkı doğada var olan yasaların keşfi gibi, insan toplumsallığının da sahip olduğu farklılıkların yasalarına, "mutlak/bilimsel" nedenlerine ulaşılmak istenmiştir. Bu tarihsel evreye kadar var olan sınıflama biçimlerinden hareketle yeni bir yaklaşım ortaya konmuştur. Tartışılmaz, sayısal olarak formülleştirilebilir (yüzyılın ruhuna uygun) "bilimsel" veriler temelinde, yeni burjuva iktisadı ve siyasal rejimleri, felsefi meşruiyetlerini yıktıkları teokratik devlet-toplum modellerine karşı bu yolla da üretmişlerdir.

Amerika, Avustralya ve Afrika'nın Avrupalılarca keşfini takip eden birkaç yüzyıl içerisinde, Kıta Avrupası'nda hızlanan toplumsal değişme neticesinde, Avrupalı insan yeniden dünyadaki yerini ve tanıştığı farklılıkları anlamlandırma çabasına girişir. İncil'de bahsedilmeyen bir kıtanın ve uygarlıkların keşfi ve bilinmeyen kültürlerle temasın yarattığı sosyo-kültürel ilişkiler gibi düşünsel ve somut etkiler, Avrupalı toplumlarda yeni tanımlama-sınıflama-açıklama eğilimleri ortaya çıkarır.

Aydınlanma Devrimi ve sonrasında da Batı toplumlarında ve entelektüel camiada hâkim olan dinsel düşünceler, ilk evrelerde bu açıklamalarda belirgindir. Örneğin Avrupalılar kendilerini Âdem ve Havva'nın soyuna bağlarken, siyah derilileri yahut diğer Yeni Dünya yerlilerini bu soydan kabul etmemişlerdir. Onların da bir tür maymun olup olmadıkları ciddiyetle tartışılmış ve bu fikirler uzunca bir dönem kabul görmüştür. Örneğin ünlü Aydınlanma filozofu Montesquieu, "Erdemli bir varlık olan Tanrı'nın, iyi bir ruhu simsiyah bir bedene yerleştirebileceğini sanmıyorum" demiştir. Bu bağlamda Kıta Avrupası'nda insanın fiziksel ve kültürel çeşitliliğinin açıklanmasına dair beliren ilk ana eğilimin monogenizm ve poligenizm fikirleri olduğu söylenebilir. Doğa bilimlerinde yeni gelişmeler kaydedildikçe, monogenist görüşler, tüm insanların Âdem ve Havva'dan geldiklerini ancak zaman ve çevre koşulları altında

farklılaştıklarını öne sürmüştür. Poligenistler ise en başından beri insanların farklı "ırklar" olarak hayat bulduğunu ve fiziksel olduğu kadar kültürel farklılıklarının da bu sebepten kaynaklandığını savunmuştur (Özbudun ve Uysal, 2013).

20. yüzyıl başlarına kadar geçerliliğini sürdüren bu görüşlerin, modern bilimsel paradigmanın hakimiyetiyle birlikte daha pozitif temellere doğru kaydırıldığı görülür. Örneğin Alman doğabilimci-antropolog Johann Friedrich Blumenbach (1753-1840), insanları "Beyaz, Sarı, Siyah, Kızıl ve Kahverengi" olarak beş ırk grubuna bölümlemiştir. Bir dönem rağbet görmüşse de deri rengine göre sınıflamanın, insanların diğer özellikleri açısından gösterdiği çeşitliliği açıklayamaması nedeniyle popülerliğini yitirmiştir. Bu da ırk sınıflaması için başka kriterlerin araştırılması sonucunu doğurmuştur. 20. yüzyılın ortalarına değin en çok rağbet görecek olan sınıflama ise "kafatası endisi" teorisidir. İsviçreli anatomist Retzius'un (1796 – 1860) Dolikosefal (uzun kafa), Brakisefal (yuvarlak kafa) ve bir ara form olarak öne sürdüğü Mezosefal (orta yuvarlaklıkta kafa) teorisi dünya çapında etkili olmuştur (Aydın ve Erdal, 2013: 79-83).

Kuşkusuz burada Charles Darwin'in 19. yüzyıl ortalarında yayımladığı "Türlerin Kökeni" kitabı ve akabinde Avrupa ve Amerika'da kurulmaya başlanan "Antropoloji Dernekleri/Enstitüleri" de hatırlatılmalıdır.[4] 19. yüzyıl ortalarından itibaren Antropoloji, geleneksel betimleyici içeriğinden ve dinsel tartışmalarla ilgili köklerinden sıyrılarak "bilimsel", "sınıflandırıcı" bir karaktere bürünecektir. Pozitivist düşüncenin belirleyiciliği içerisinde, insan çeşitliliğinin doğal yasaları tespit edilecektir. Özetle antropoloji, bu tarihsel evrede, kişisel ilgi ve gezi-gözlem yazını içeriğinden sıyrılarak insanın fiziksel ve kültürel farklılıklarını "bilimsel" (sayısallaştırılabilir, ölçülebilir) olarak ifade eden modern bir bilim alanı olmaya başlamıştır.

Sayısallaştırılabilir verilerle insan ve kültür çeşitliliğini değerlendiren Antropolojinin geçerli sonuçlar sunabilmesi için sürekli işlevsizleşen kriterler yerine (renk ve kafatası ölçüleri gibi) yeni değişkenler bulunmaya çalışılmıştır. Tekrar hatırlatmak gereklidir ki bu tarihsel dönemde insanın türünün fiziksel çeşitliliğinin belirleyici nedeni olarak görülen ırksal özelliklerin, insanın toplumsallığının ürettiği kültürel çeşitliliğini de (yani yaşam biçimini, geçim biçimini ve düşün biçimini) belirlediği fikri, hâkim ve "bilimsel kesinliği olan" bir ön kabuldür.[5] Dolayısıyla 19. yüzyıl

[4] Dönem ve üretilen "Antropolojik faaliyetin" mahiyeti hakkında bilgilendirici önemli bir makale için bkz. Atay, 2000.

[5] Dönem içerisindeki ırkçı Antropolojik görüşlere dair eleştirel görüşler de yok değildir. Sosyalizmin öncül düşünürleri ve kurucu babaları Marx ve Engels'in çalışmaları da dikkate alınmalıdır. Zira insanın fiziksel ve kültürel çeşitliliğinin maddeci ve tarihselci bilimsel

ortalarından itibaren yaklaşık bir asır boyunca kollar, bacaklar, kafalar, burunlar, gözler, saç ve deri renkleri, boy uzunluğu, cinsel organlar, kalçalar ve daha birçok değişkene göre oluşturulan envanterler yeniden ve yeniden düzenlenip, insanlık ailesinin sergilediği fiziksel, yaşamsal ve düşünsel çeşitlilik açıklanmaya çalışılacaktır. Özellikle iki büyük dünya savaşı arasındaki tarihsel kesitte insanın fizyolojik ve morfolojik özelliklerinin irdelenmesinden hareketle, kültürel kodlarının açıklanması eğilimi baskınlaşacaktır.

Örneğin Amerikalı Dr. Samuel G. Mortan (1799-1881), "ırkların manevi karakterlerine" giden yolu, fiziksel özelliklerin belirlediği sonucuna ulaşmış ve Kafkasyalıları, maddi ve manevi gelişme potansiyeline en fazla sahip olan insan grubu olarak tescillemişti. L.J.M. Daubenton (1716-1800), kafatasının omurga üzerindeki yerini dereceyle ölçerek, sınıfladığı ırkların "irade gücü"yle korelasyonunu kuruyordu. P. Camper (1822-89) ise, yüz açısı ve "güzellik" arasında bir ilişki olduğunu savundu. Eski Yunan uygarlığında bulunduğunu öne sürdüğü kusursuz güzelliği 100 sayısal değeriyle belirledi ve buna göre varolan çeşitliliği sınıfladı. Fakat kafatası ölçümü en popüler ve yaygın yöntem olarak öne çıktı. F.J. Gall'ın (1758-1828) buluşu olan Frenoloji (kafatası bilimi), beynin büyüklüğünün "zihinsel yetenekleri" belirlediği ön kabulünden hareketle çeşitli ölçme ve sınıflama teknikleri geliştirdi. Kafatası ölçümleriyle elde edilen sayısal verilerle sınıflama aralıkları tespit edilerek, davranışın gözlemlenmesine gerek olmadan "akıl kapasitesi"ni yahut "ahlaki davranışların" ölçülerini belirleyebilmenin mümkün olduğuna inanılıyordu. Frenologlar, kafataslarındaki yumruların, çıkıklıkların, eklem yerlerinin, hacminin vs. beynin büyüklüğü ve fonksiyonlarıyla doğrudan ilişkili olduğunu düşünüyorlar ve buradan hareketle de daha geniş ölçekli insan nüfusları için birtakım genel karakter, kişilik, uygarlık yaratıcılık ve davranış kalıpları gibi açıklamalar üretiyorlardı. Kısa zaman içerisinde, fiziksel görünüm ile "milli seciye"ler arasında da bağlar kurulacaktı (Maksudyan, 2007).[6]

İnsanın biyolojik ve kültürel çeşitliliğini araştıran bir bilim olarak Antropoloji, 20. yüzyılın başlarına değin "Fizik Antropoloji" olarak

açıklamalarının kökenlerini işaret etmektedirler. Bu konuda bilgi edinmek için bkz. Gültekin, 2013; Bloch, 2001 ve Özbudun, 2000.

[6] 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl ortalarına değin bu türden görüşler modern dünyada hâkim eğilimi temsil eder. Yine, bilindiği üzere, biçimsel özelliklerin insanların kültürel davranışlarını belirlediği fikri kimi siyasal rejimler tarafından nüfus politikalarını belirleyecek ölçüde ileri götürülmüştür. Naziler "saf ırka" ulaşabilmek için, sadece Ari ırktan olmayanları değil kendi "ırkları" içerisindeki zihinsel ve bedensel engellileri de "ırkın selameti adına verimli ve sağlıklı döller/nesiller elde edebilmek" için yok etmişlerdir. Öjeni, bu eğilimin bir ürünüdür.

algılanmış ve kullanılmıştır.[7] İnsanların fiziksel farklılıklarını toplayan, sınıflandıran, sayısal verilerle açıklayan ve kültürel çeşitliliği de bu bağlamda yorumlayan bir bilim olarak, dönemin ruhuna oldukça uygun bir etkinliktir. Gözlemlenebilir, tanımlanabilir ama daha önemlisi ölçülebilir, sayılabilir, deneylenebilir veriler üreten bu faaliyet, kesin olarak "bilimsel" kabul edilmiştir. Doğa bilimlerindeki "kesinlik arayışları"nın sosyal bilimlerdeki ifadelerinden yalnızca birisi ancak uluslararası ilişkilerde, sosyal ve siyasal politikalar açısından, bu dönem için, en kritik bilim dallarından birisi haline gelmiştir Antropoloji.

Ne ki günümüzde birçok alt dala ayrışmış bulunan çağdaş Antropolojinin, iki dünya savaşı ertesinde Kıta Avrupası'nda ve Kuzey Amerika'da beliren sosyo-kültürel iklimde, ciddi eleştirilerle geleneksel bilgi-kuramsal yaklaşımlardan kopuşlar yaşadığı da kısaca belirtilmelidir.[8] Geçen yüzyılın özellikle ikici yarısında, ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelelerinin belirleyici olduğu bir dünyada, toplumcu ve insancıl düşünsel ütopyalar sosyal bilimlerde hayli etkili olmuştur. Yeni ufuklar açmıştır. Öte yandan insanlığın 20. yüzyılda kat ettiği bilimsel – teknik ilerlemeler de sosyal bilimleri doğrudan etkilemiştir. Örneğin moleküler

[7] 19. yüzyıl sonlarına doğru sınırları belirginleşmeye başlayan modern sosyal bilimlerin arasında antropolojinin kazandığı ayırt edici karakter, Batı uygarlığının dünyanın geri kalanıyla yeniden kurduğu (sömürgeci) ekonomik ve siyasal-yönetsel ilişkilerden ileri gelir. Modern Antropoloji ise bu geçmişin köklü bir eleştirisine yaslanır. Bilhassa bugün Sosyo-Kültürel Antropoloji madunların bilimi haline gelmiştir. Kent yoksulları, neo-liberal tarım politikalarının çözülmeye zorladığı topraksızlaşan köylülük, DB ve IMF patentli "kalkınma" programlarının yoksulluk ve yoksunluğa sürüklediği eski sömürge halklar, yeni kimlik hareketleri, toplumsal cinsiyet hareketleri, kadınlar, marjinal gruplar vs. Antropoloji, bu grupların, toplulukların sesi olmaya bugün çok daha yakındır. Burada şu ilginç hususa da değinmek gerekir: Antropolojiyi eski ya da yeni sömürgecilik ilişkilerinden uzaklaştıran yine kendi varlık gerekçesidir. Avrupalı olmayan, sanayileşmemiş, küçük-ölçekli toplulukların incelenmesi ve zamanla bu konuda devasa bir birikimin ortaya çıkması, insan toplumlarının varlıklarını sürdürebilmek için gösterdikleri uyum stratejilerinin çeşitliliğinin kavranmasına neden oldu. Bununla beraber 20. yüzyıl içerisinde, 19. yüzyılın deneyimlerinden farklı olarak yükselen işçi mücadeleleri, sosyalizm deneyimleri, sömürgecilik karşıtı bağımsızlık mücadeleleri de sosyal bilimleri doğrudan etkiledi. 19. yüzyıl Avrupa merkezci etnosantrik görüşler hızla terkedildi. Kültürler arası farklılıkların, birinin diğerlerine göre "azgelişmiş", "ilkel" ya da "geri" olmasından değil; fiziksel ve toplumsal çevreye uyarlanma süreçlerinin farklılaşmasından ve topluluğun sosyo-ekonomik temelini etkileyen iç ve dış dinamiklerin etkilerinden ileri geldiği görüldü. Ne insanlar arasındaki fiziksel/biyolojik farklılıklar ne de kültürel örüntülerin çeşitliliği toplumlar arasındaki hiyerarşik ilişkilerin meşrulaştırılma araçları olabilirdi. Hiyerarşi ve sömürü, iktisadi ve siyasi düzlemde gerçekleşmekteydi. Bu ilişkilerin insanların fiziksel yahut kültürel çeşitliliğiyle bir ilgisi yoktu. Farklılıkların kavranması, kişiyi ve toplumu, etnik-merkezci değerlendirmekten uzaklaştıracak ve böylelikle toplumlararasındaki ilişkilerin daha sağlıklı kurulabilmesini sağlayacaktır. Güncel Antropolojinin temel işlevi böyle ounabilir.

[8] Türkçeye çevrilmiş önemli bir derleme örnek için bkz. Asad, 2008.

biyolojide yaşanan ilerlemeler Antropolojik paradigmaları derinden etkileyecektir. Sosyo-kültürel bir varlık olan insanı konu alan Antropoloji, bir diğer yönüyle insanı maddi-canlı bir varlık olarak da incelemektedir. Onun biyo-kültürel macerasını araştırmaktadır. Doğa bilimleri insanın doğadaki yerini ve niteliklerini açıklamaya devam ettikçe, Antropoloji de düşünsel ufkunu bu somut bilimsel verilerle destekleyerek ilerletmiştir. Gelinen aşamada ise insanın benzerliklerini, farklılıklarını anlayabilmek maksadıyla onu biyolojik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla inceleyen; bütüncül ve karşılaştırmalı bir bilimsel etkinliktir.

Fakat yine de günümüzde, insanın fiziksel ve kültürel çeşitliliğini araştırma konusu olarak belirlemiş Antropoloji, dünyanın birçok ülkesinde (insanların fiziksel ve kültürel çeşitliliğinin "biyolojik unsuru") "ırk bilimi" olarak algılanmaya ve tanınmaya devam ediyor. Özel olarak Türkiye'de ise az bilinirliğinin yanı sıra onu, insan ırklarıyla ilgilenen bir bilim olarak tanımlayanların ve tanıyanların sayısı bir hayli fazla.

Siyasal bir akım olarak "ırkçılık", Cumhuriyet'in inşasında ne ölçüde karşılık buldu?

Antropolojinin Türkiye'de 21. yüzyıl başlarında dahi "ırk bilimi" olarak tanınmasının yahut güncel siyasal tartışmalarda ve popüler kültürde "ırk" kavramının hâlihazırda şu veya bu düzeyde ama "gündemde" olmasının nedenleri bir yüzyıl öncesinden itibaren aranabilir. Zira Türkiye'nin modernleşme ve ulus-devletleşme süreci içerisinde, I. Meşrutiyet'ten 1940'lı yıllara uzanan dönemde, "bilim alanı"nın tedricen artan ve özellikle Cumhuriyetle birlikte çok özellikli pozisyon elde eden özgül bir önemi olmuştur diyebiliriz. Bu dönem içerisinde ise (Fizik) Antropoloji, bilhassa Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte (Avrupa'nın da kabul ettiği şekliyle) "ırk bilimi" olarak kabul görmüştür. Yanı sıra o dönemde dünyanın hiçbir ülkesinde olmadığı ölçüde devlet desteği sağlanmış ve yine dünyanın gördüğü en geniş ölçekli antropometrik araştırmalar (bakanlıklar düzeyinde devlet personeli seferber edilerek) Türkiye'de yapılmıştır. "Türk Antropolojisi", bizatihi kurucu önderin gayretleriyle kurumsallaştırılmış ve 1930'lu yıllarında Türkiye'de adeta altın çağını yaşamıştır.

Antropolog Özbudun (2011), Türkiye modernleşme tarihinde, Cumhuriyet dönemi Antropoloji çalışmalarının; daha genel planda düşünürsek de ekonomik, sosyal ve siyasal kurucu politikaların "bilimsel kanıtlarla" güçlendirilmesi anlayışının; erken dönemini Geç Osmanlı entelektüel akımlarında yattığını vurgular. Örneğin 19. yüzyıl sonlarında yayımlanmaya başlayan *Mecmua-i Fünun*, Batılı bilimsel paradigmalara yakın görüşlerin yansıdığı ilk dergilerden sayılabilir. Hayrullah Efendi'nin "İnsanın Doğuşu ve Yayılması" isimli makalesi, Âdem ve Havva'dan

başlatılan insanlığın doğuşu ve gelişimi hakkındaki geleneksel görüşlere karşı ilk farklı alternatiftir. Lamarkçı görüşleriyle tanınan (hatta orangutanların insanlara evrildiğini öne süren) ve *Dağarcık* isimli dergisinde Sosyal Darvinci görüşler kaleme alan Ahmet Mithat Efendi de dönemin önemli figürlerindendir. Bir başka modernleşmeci aydın olan Şemsettin Sami de insanların ve maymunların ortak bir atadan geldiklerini savunmuştur. Beşir Fuad, Abdullah Cevdet ve İbn-i Reşat Mahmut gibi isimler de dönemin Spencer ve Gustav Le Bon gibi Batılı düşün akımlarının öncülerinden etkilenmiş evrimci aydınları arasında zikredilebilir. Özellikle II. Meşrutiyet'in ardından Darvin, Lamarck ve Haeckel gibi evrimci entelektüellerin yayınları hızla çevrilir ve basılır. Özbudun, Batılı bilimsel ve düşünsel gelişmelerden etkilenen bu ilk dalga modernist entelektüellerin görüşlerindeki "evrimciliğin", biyolojik evrim kuramından hareketle sosyal-siyasal sorunlara/olaylara uyarlanmış bir açıklama/değerlendirme işlevi gördüğünü de öne sürer (Özbudun, 2011).[9]

"İlerleme" ve "gelişme" fikri, modernleşmeci aydınlar için, imparatorluğun "Batılılaşma"sı ve bu yolla yaşanan çözülme ve dağılmayı engellemesi konusunda temel argümanlar olmuştur. Evrim teorisi, "bilimsel" olduğu, yani modern bilimsel paradigma açısından "kesinlik" taşıdığı için, güncel sosyo-politik tartışmalara bu perspektiften getirilen sosyo-siyasal görüşler de sağlam dayanaklar kazanmaktadır. Muhafazakâr İslamcıların imparatorluğun bozulması ve yaşadığı çöküşe karşı çare olarak önerdikleri daha katı bir dini rejim/restorasyon düşüncesi karşısındaki modernleşmeci fikirlerin geçerliliği ve gücü, işte bu "bilimsel" zeminden beslenmektedir. Evrim, modern dünyanın keşfettiği bir yasadır ve toplumsal/siyasal planda da modern bilimsel akımların gerçekleştirdiği ilerleme ve gelişmenin en parlak örneği Kıta Avrupası'ndaki uluslardır/ulus-devletlerdir. Batılılaşma, düşüncede ve teknikte bu modern dünyayla kucaklaşmayla gerçekleşecek ve imparatorluğu ileriye taşıyacaktır.

II. Meşrutiyet'in ardından Osmanlı entelektüellerinde Aguste Comte, Emile Durkheim ve Le Play'in görüşlerinin daha belirgin hale geldiği söylenebilir. *Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Macmuası* ve *İçtimaiyat Mecmuası* buna örnek verilebilir. Evrimci görüşler üzerine temellenen; pozitivist sosyal bilimler popülerleşmektedir. Antropolog Özbudun, Osmanlı entelektüelleri arasında biyolojik evrimci görüşlerin yayılması ve kısa zamanda sosyal bilimsel düşün hayatına önemli ölçüde etki etmesinin nedenlerine dair önemli birkaç görüş ileri sürer. İlki, geç Osmanlı entelektüellerinin önemli bir kısmının aynı zamanda tıp doktoru olmasıdır. Bunların hemen hepsi Batı'da modern bilimler eğitimi almış, ticaret yahut

[9] Ayrıca bkz. Aydın, 1998 ve Başgöz, 1998.

bürokrasi hayatında yeri olan ailelerden gelme kişilerdir. Sosyal Darvinciler ise yine Batı eğitimi almış fizikçilerdir. Bu durum kendilerinden sonraki kuşağın, Batı'da eğitim alırken başka (sosyal) bilimsel alanlara ilgi yöneltmelerini sağlayacaktır. İkinci önemli etmen ise liberal görüşlerin İstibdat döneminde baskı altına alınmasıdır. Doğa bilimleri, baskı dönemi içerisinde görece "zararsız" çalışma alanları olarak görülmüştür. II. Abdülhamit'in baskı ve yasaklarından kaçınmanın bir yolu da "doğa bilimleriyle" meşgul olmak olarak okunabilir. II. Meşrutiyetle birlikte, sosyal bilimler önemli bir gelişme zemini yakalamıştır. Böylelikle imparatorluğu ilgilendiren ekonomik, sosyal ve siyasal meselelerde "bilimsel" güvence altında daha farklı ve eleştirel görüşler öne sürülebilmiştir (Özbudun, 2011).[10]

Bilindiği üzere, Osmanlı'nın çözülüşü karşısında beliren düşünsel-siyasal akımlardan olan ve devletin Müslim ve Gayrı-Müslim unsurlarını (etkili bir Türk-İslam kimliği altında) anayasal bir düzende restore etmeye gayret eden Osmanlıcılık ve Türkçülük düşünceleri, İttihat ve Terakki Partisi olarak vücuda gelecektir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları da bu tarihsel süreklilik ve deneyim içerisinden çıkacaklardır. Bu sırada ise evrim teorisi, dünyada, dönemin hâkim kapitalist düşünsel eğilimine uygun olarak "ırkların eşitsizliği ve güçlü ulusların hayatta kalması" düşüncelerini kuvvetle barındırmaktadır. Dağılan imparatorluğun birleştirilmesi ve Batılılaşma/modernleşme eğilimli düşünsel ve politik akımlar da bu etki içerisinde kurucu bir ulus modeli inşa etmeye ya da varolan çok etnili yapıyı restore etmeye yönelmişlerdir. Dolayısıyla geçen yüzyılın başlarındaki Osmanlı aydınlarında, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisine de kuvvetle tesir edecek yeni sosyolojik düşünsel akımlar ortaya çıkacaktır. Ancak kimi Avrupa uluslaşmalarında görülen "kurucu ırk" unsurunun mahiyeti Türkiye açısından daha farklı olacaktır. Bu meyanda özel olarak Ziya Gökalp'in (ve peşi sıra Cumhuriyet döneminde etkili olan Necmettin Sadak'ın da) anılması gerekir. Zira Türk ulusçuluğunu önemli ölçüde etkilemişlerdir. Gökalp, düşünsel hayatında, Osmanlıcılıktan Pantürkçülüğe ve nihayetinde "kültürel ulusalcılığa" uzanan görüşleriyle önemli bir entelektüeldir. Onun "ulus" üzerine olan görüşleri, kültür (buna kendisi *hars* der) ve uygarlık

[10] Berkes, geç dönem Osmanlı aydınları içerisinde hâkim düşünce akımlarını dört grupta toplar. İlki, Batılı düşünce hayatını ve teknik yenilikleri uyarlama yanlısı olan Batıcılardır. Böylelikle imparatorluk restore edilebilecektir. İkinci grup, Osmanlıcılardır. Etno-dinsel grupların tümünü birden ancak modernleşmeci bir yönetimle elde tutulabileceğini savunmuşlardır. Üçüncüsü ise muhafazakâr İslamcıların, halifeliğin güçlendirilmesiyle birlikte kurtuluşun sağlanacağını savunan İslamcılık düşüncesidir. Son olarak, Cumhuriyet'e de yaşamsallık kazandıracak olan Türkçülük akımı gelir. İmparatorluktan elde kalan ne varsa ancak "Türk etnisitesi" üzerine inşa edilebilecek modern bir ulusal inşayla toparlanabileceği düşüncesini savunmaktadır. Bkz. Berkes, 1973. Bu gruplama içerisindeki Batıcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük akımları; her biri bir diğerini düşünsel olarak etkileyen ve dönemsel bir süreklilik ilişkisi kurulabilecek modernist akımlar olarak da sınıflanabilir.

kavramlarıyla karakterize olur. Uygarlık, metodoloji ve bireysel girişkenlikle ilgili bir bilinç hali iken kültür doğal ve organiktir. Dolayısıyla bir ulus farklı uygarlık aşamalarında (kendi pratiğine bağlı olarak) bulunabilir ancak onun kültürü kendinde içkindir. Dolayısıyla ulusun ayırt edici karakteri, onun kültürüdür. Sadak ise "bağımsız kültür"e vurgu yapar. Ona göre toplumu var eden esas unsur, bireyler arasında var olan/olması gereken düşünce ve duygu birliğidir. Buna kendisi "toplumsal ruh" der –ki Gökalp'in kültür kavramıyla kastettiği de aynısıdır. Özcesi ulus fikri, onu yaratan insanlarda şu veya bu düzeyde ama içkin olarak vardır. "Milliyetçilik" ise ulusun tecrübe ettiği tarihsel ve sosyolojik olaylar neticesinde şekillenen bir fikirdir. Dolayısıyla Türk milliyetçiliği, tarihsel ve toplumsal olaylar içerisinde kendi özgün ilkelerini, kapsamını yaratır… (Aydın, 2002).[11] Bu yaklaşım, Cumhuriyet aydınları içerisindeki Halka Doğru Hareketi'nin de temel itimini oluşturacaktır. Gerek geç Osmanlı entelektüel akımlarında gerekse genç Cumhuriyet'in kurucu politikaları içerisinde "modernleşmeci bilimsellik" özel bir yer edinmiştir. Fikirlerin yahut pratik-politikanın güvencesi, istikametin doğruluğu ve haklılığın maddi zemini bu bilimsel alandır. Antropoloji ise Türk ulusunun inşasında ve Türklüğün "bilimsel kanıtlarının" bulunması ve dünyaya gösterilmesi hususunda tayin edici bir rol oynamıştır.[12]

Tarihteki ilk ulus-devletleşme süreçleri İngiliz ve Fransız devrimleriyle başlar. Buradaki mutakiyetçi rejimlerin, yine topraksal (teritoryal) temel üzerine, feodalitenin tasfiyesiyle yıkılması ve uluslaşma belirleyicidir. Ne ki pre-kapitalist emperyal devletler farklı yollardan, daha doğru deyişle farklı unsurlardan/meşruiyetlerden hareketle "uluslaşma" süreçlerini gerçekleştirmişlerdir. Örneğin Almanya'da ve İtalya'da toprak birliğinden ziyade etnik/dilsel birlik belirleyici olmuştur. Bu gelişme, daha geniş ölçekli imparatorluklar içerisinde yaşayan kimlik grupları için önemli bir model haline gelecektir. Osmanlı, Rus ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarında yaşanan çözülme ve dağılmada ortaya çıkan ulusal hareketler, Alman ve İtalyan modellerinden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Bu imparatorluklarda merkezileşme ve modernleşme hareketleri güçlendikçe, bölgesel çıkarlarının ve ayrıcalıklarının tehlikeye girdiğini gören yerel aristokrasiler "millici" akımları desteklemiş ya da öncülüğünü yapmışlardır. Aydın'a (2001) göre:

> Özellikle Almanya, güçlükle kavuştuğu ulus-devleti geç uluslaşan topluluklar için öylesine elverişli esaslarla donattı ki, Alman ideolojik modeli, diğer geç uluslaşan

[11] Ayrıca bkz. Özbudun, 2011 ve Aydın, 2001.

[12] Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde sosyal bilimler ve devlet politikaları arasındaki ilişkilere Antropoloji ve Sosyoloji ekseninde eğilen bazı önemli makaleler için bkz. Aydın, 1996; 2000; 2001; 2003; 2005, Copeaux, 1998; Ersanlı, 1992 ve Toprak, 2012.

> devletlere esin kaynağı oldu. Bu ideolojik modelin tarihsel temeli, feodaliteden kurtulma türünden herhangi bir sınıf mücadelesine değil, tersine solidarist/korporatist bir ulus anlayışına meşruiyet kazandıracak kültürel özelliklere yaslandı. Bir ulusu tanımlayabilecek kültürel bütünlük ya da ortak kültür, tarihin derinliklerinde, geriye doğru arandı ve ulusun varlıksal meşruiyeti, sosyal Darvinci bir çerçevede, ulusun 'tarihin kuruluşundan beri' ayakta kalmasına ve sağlam bir kültürü taşımasına bağlandı. Ancak Alman modeli ve onu izleyenler, sınıfsal esasları reddettiği ve ulusun geçmişi 'içeriden' tarihsel belgelere dayandırılamadığı için, maddi kültür alanında difüzyonist (yayılmacı) bir yaklaşımla benzerliklerden tarihsel bütünlük çıkarmaya yatkın arkeolojiyi, bu maddi kültürün yaratıcılarının ırksal safiyetini ispatlamak ve bugünle bağlantısını kurmak için de fiziki antropolojiyi ön plana çıkarmıştır.

Antropolojinin bilimsel çalışmaları ve uluslaşma ideolojileri arasında nasıl bir ilişki olabilir?

Geçtiğimiz yüzyılın başlarında ulusal ideolojilerin iki ana argümanı olan "tarih" ve "kültür", "ırk" fenomeniyle doğrudan ilişkili kabul edilmekteydi. Ulusun atalarının görkemli tarihinin ve bu tarihsel süreçte yarattıkları maddi ve manevi kültürün yegâne kanıtı, canlı kanlı yaşayan insanlarda ölçülebilir olan biyolojik karakterdeydi. Bu fiziksel-kültürel özelliklerin araştırılıp dünyaya duyurulması ise (yine tüm dünyada aynı içerikle kabul gören) Fizik Antropolojinin göreviydi.[13]

Bu minvalde Türkiye'de ilk Fizik Antropolojik çalışmalar, geç Osmanlı dönemine kadar geri götürülebilir. Özellikle Alman, Avusturyalı ve İsviçreli antropologların çalışmaları dikkat çekicidir.[14]

---

[13] Genç Cumhuriyet döneminde Antropoloji bilimi şöyle tanımlanmıştır: "*İnsanlar aile, kabile, ırk, kavim suretinde tecemmu ettiklerinden bu tecemmuların seciyeleri, faaliyet tahlilleri, aks-ül-amelleri, cemaat-i beşer antropoloji namı altında mütalaa olunur. Bu ilim evvel emirde menşe-i beşer mütalaa eder ve beşeri noktadan nazar-ı itibare olunan mebhas-ı müstehasat bütün müstehasın insan ırkları ile birlikte bu ilmin mevzuuna dahil olur. Ondan sonra büyük cemaat-i beşeriyenin menşelerini, tekâmüllerini ve hal-i hazır intişar ve inkısamlarını mütalaa eder. … uruk ve ahali… ve akvamın tarif ve tasnifi.*" (Maskudyan, 2007). Özcesi, Antropoloji doğadaki bir canlı olarak insanların bilimi olarak tanımlanırken onun fiziksel özelliklerine dayanan, "ırki" özellikleriyle meşgul olan bir çalışma alanı olduğu vurgulanmaktadır.

[14] Mevcut araştırmalara baktığımızda, bu antropologların Osmanlı mezarlıklarından topladıkları ve çeşitli tarihsel evrelere ayırdıkları iskeletleri inceleyip çağdaşları yaşayan

Türkiyeli bilim insanlarının faaliyetlerinin kurumsallaştığı ilk Antropoloji Enstitüsü ise 1925 gibi oldukça erken bir tarihte, Cumhuriyet'in ilanının hemen iki yıl sonrasındadır. *Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi*'nin[15] kurucularının ve yöneticilerinin hemen hepsi de yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin en önemli kadrolarındandır. Milli eğitim bakanları ve başbakanlardan Hamdullah Suphi, Mustafa Necati ve Dr. Refik Saydam merkezin fahri başkanları arasında ifade edilebilir. Şemsettin Günaltay, Köprülüzade Fuat gibi devrimin önemli aydınları da kurucu üyeler arasındadır. Merkezin amacı, "Türk ulusu"nun Kemalist Devrimle gerçekleştirdiği ileri atılımın biyolojik/bilimsel kanıtlarını ortaya koymak ve onun Batılı uluslardan farklı olmadığını, hatta daha üstün olduğunu araştırmak, incelemek ve tanıtmaktır. Merkezin faaliyete geçmesinin ardından, Cumhuriyet rejimi hızlı bir şekilde Batı Avrupa'ya ve Amerika'ya genç akademisyen adayları göndermiştir. Şevket Aziz Kansu (1927'de) Paris Antropoloji Okulu'na; Seniha Tunakan (1934'te) Berlin Üniversitesine; Muzaffer Şenyürek (1935'te) Harvard Üniversitesine ve Afet İnan (1936-1938'de) Cenevre'ye (Türkiye antropolojisinin gelişiminde önemli bir rolü olan) Prof. Pittard'ın yanına gönderilir (Magneralla ve Erdentuğ, 2002).[16] Bu isimler, ilerleyen yıllarda kurumsallaşacak olan yerli sosyal bilimlerin önemli öncüleri olacaklardır.

Merkezin kurulduğu yıl yayın hayatına başlayan ve 1939'a kadar 22 sayı çıkacak olan *Türk Antropoloji Mecmuası* ise kurumdaki çalışmaların yayımlandığı çok önemli bir dergidir.[17] Ayrıca dergide ve yazı kurulunda,

---

topluluklarla çeşitli fiziksel-biyolojik bağlantılar kurduklarını ve bazılarını da "Türk" olarak adlandırdıklarını görüyoruz. Örneğin Avusturyalı bir tıp doktoru olan Augistin Weisbach'ın (1873) "Die Schädelform der Türken" (Türklerin Kafatası Biçimleri) adlı çalışması ele alınabilir. 1868'de geldiği İstanbul'da geçirdiği 18 yıl içerisinde kafatasları üzerine çalışan Weisbach, Türklere dair karakteristik bazı kafatası ölçüleri öne sürmüştür. Yanı sıra Rudolf Virchow, Èmile Houze ve Felix von Luschan gibi isimler de vardır. Luschan 1911'de "The Early Inhabitants of Western Asia" (Batı Asya'nın Eski Sakinleri) isimli çalışmasında Osmanlı toplumunun Hitit, Sami ve Kuzeyli olmak üzere üç ırk grubunun bir sentezi olduğunu öne sürmüştür. Çoğunlukla tıp doktorları da olan bu entelektüellerin temel tartışmaları, genelde Yakındoğu özelde ise Osmanlı halklarının, Avrupa merkezli dünyada kabul gören "bilimsel" kafatası sınıflamaları açısından nerede konumlandırılabileceği üzerinedir (Üstündağ ve Yazcıoğlu, 2014).

[15] Merkezin ismi kuruluşundan kısa süre sonra *Türk Antropoloji Müessesesi* olarak değiştirilir. Darülfünun Tıp Fakültesi bünyesinde başlatılan bu çalışma 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşuyla birlikte Fen Fakültesi – Antropoloji Kürsüsü'ne taşınır. 1935'te de Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşuyla birlikte Ankara'ya taşınır ve ismi Türk Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü olarak değiştirilir. Ayrıntılı bir tarihsel okuma için bkz. Magneralla ve Erdentuğ, 2002 ve Magneralla ve Türkdoğan, 1976.

[16] Konu hakkında ayrıca bkz. Magneralla ve Türkdoğan, 1976; Aydın, 2002; Özmen, 2002 ve Atay, 2000.

[17] Yakın zaman öncesinde önemli tartışmalara vesile olmuş ve "ırkçılığın" Türk milliyetçiliği içerisinde etkin bir unsur olduğunu öne süren bir çalışma için bkz. Maskudyan, 2007. Bu

1930'lar Avrupası'ndan Türkiye'ye sığınan, birçok yabancı akademisyen de yer almıştır. Derginin ilk sayısında, merkezin kuruluş amacı şöyle ifade edilmiştir:

> …Eğer bir millet suret-i mahsusada tetkike şayan olmuş ise o da bu zafer ve inkişaf günlerinde bulunan bizim milletimizdir. O halde Türklerde birçok evsaf olmak lazım gelmez mi? Siyaset itibariyle milletler arasındaki mevkiimizi tamamiyle istemek nasıl hakkımız ise akvam ve cemaat-i beşeriye arasında ırkımıza raci olan mevkiiyi tesis etmek de öylece vazifemizdir. (Aydın, 2002).

Genç Türkiye Cumhuriyeti devleti uzun yıllara yaslanan savaşlardan muzaffer biçimde çıkmış ve sınırlarını belirlemiştir. Türklerin yeniden kurduğu modern bir devlet olarak, dünyanın muasır medeniyetleri arasında bir yer/tanınma talep etmektedir. "Türk milleti"nin tarihsel ve manevi üstünlüğünün hakkı verilmeli, bu gerçek "bilimsel" olarak da kanıtlanmalıdır. Antropoloji ve tarih (arkeoloji) çalışmaları, özellikle bu amaç için seferber edilmiştir:

> 1926 senesi Cumhuriyetçileri olarak bizler, âlemdeki mevkiimizi istihkak etmiş olduğumuzu müdrik bulunuyor ve âlemden bize münasib bir mevki verilmesini istiyoruz. Pek eski bir kavimiz. Fakat Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin sevk ve idaresinde gösterdiğimiz parlak cehd ve mesai, en genç akvamın şüunatında ahz-ı mevkie layıktır. Çünkü bu cehd ve mesai Türk milletinin usaresinin daima dinç ve zi-iktidar olduğuna şehadet ediyor. (Maksudyan, 2007)

Türkiye'nin uluslaşma tecrübeleri açısından, "Türk Tarih Tezi" ırkçılığın kullanımına bir örnek olabilir mi?

Türk Tarih Tezi'nin esas konusu Türklerin uygarlık yapıcısı bir millet olduğunu bilimsel verilerle kanıtlamaktır. Hatta Türklerin, modern dünyada yaşayan birçok uygarlığın da kökleri olduğu öne sürülmüştür. Afet İnan'ın Türk Ocakları Genel Kurulu'nun son toplantısındaki konuşması bu görüşlere örnek verilebilir:

çalışmaya dair önemli bir eleştiri için bkz. Ayhan Aktar, "Kemalistlerin Irkçılığı Meselesi", http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno= 4178. Bu cevaba yönelik yazarın cevabı için bkz. Nazan Maksudyan, "Ayhan Aktar'a cevap", http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4211. Nihai olarak, Ayhan Aktar'ın değerlendirmesi için bkz. Aktar, 2005. Söz konusu çalışma üzerine yaşanan tartışmalar, Türkiye sosyal bilimleri içerisindeki önemli isimleri de içerisine çekmiştir. Yukarıdaki tartışmalardan hareketle Prof. Dr. Suavi Aydın ve Prof. Dr. Umut Özkırımlı gibi akademisyenlerin yazılarına da ulaşılabilir.

> Beşeriyetin en yüksek ve ilk medeni kavmi, vatanı Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Çin medeniyetinin esasını kuran Türklerdir. Mezopotamya'da, İran'da milattan en aşağı 7000 bin sene evvel beşeriyetin ilk medeniyetini kuran ve beşeriyete ilk tarih devrini açan; Sümer, Akad, Elam isimleri verilmekte olan Türklerdir. Mısır'da deltanın otokton sakinleri ve Mısır medeniyetinin kurucuları Türklerdir. …Grek namını alan Doryanlar Anadolu'nun otokton ahalisi, ilk ve hakiki sahipleri, ataları, Eytileri başlarında bulunan Türklerdir. (Maksudyan, 2007).

Kuşkusuz tezin doğrudan tartışma içerisinde olduğu hâkim yargı ise Avrupa-merkezciliktir. Zira geçen yüzyılın başlarında Avrupa'dan dünyaya bakıldığında; bir uygarlık tarihi yazmak istendiğinde; Avrupalıların gerek maddi ve manevi kültürel örüntüleri itibariyle gerekse bu gerçekliği yaratmasına olanak veren biyolojik/biyo-kültürel (ırk) içkin özellikleri itibariyle merkezde durdukları görülür. Dolayısıyla dünyanın geri kalanında pre-kapitalist üretim ilişkilerine tabi olan ya da Avrupa'ya ekonomik ve siyasi olarak bağımlı olan devletler ve halklar da daha "aşağı" ırk gruplarına mensuptur. Söz konusu eşitsizliğin temel nedenlerinden birisi budur. Dolayısıyla tez, iki konuya odaklanmıştır. Birincisi Türklerin uygarlık yapıcısı insan grubunda olduğunu biyolojik olarak saptamak –ki bu görev açık olarak (fizik) Antropolojinindir. İkincisi, ilkiyle ilişkili olarak, Türklerin "aşağı" ırklardan olmadığının (tarihsel olarak) kanıtlanmasıdır (Aydın, 2001).

Teze göre uygarlık kurucusu asıl ulus Türklerdi ve anavatanları da Orta Asya idi. Uygarlık bu merkezden, difüzyon (yayılma) kuramına göre,[18] dünyaya yayılmıştı. Arpa ve buğday gibi tahıllar da burada evcilleştirilmiş ve üretimine başlanmıştı. Neolitik ve kalkolitik döneme dair ise önemli bulgular vardı ve Türklerin yayılma/göç alanlarında da benzer bulgulara rastlanmaktaydı. Paleolitik gibi daha eski devrilere dair bulguların (o dönem için) henüz istenen düzeyde olmaması, sadece yeterli araştırmanın yapılmamasıyla ilgiliydi. Anadolu ve İran gibi daha fazla kazıların yapıldığı sahalarda elde edilen Paleolitik bulgulara bakılarak, bu bölgeleri daha eski kültür alanları ilan etmek doğru değildi. Zira Türkler bu alanları iskân etmiş ve uygarlık taşımışlardı. Sonuç olarak ortaya çıkan kronoloji de Anau (kök kültür) – Sümer – Elam vd. şeklinde gelişmekteydi. Bu kültür alanı Anadolu'yu kapsayacak ölçüde genişlemekteydi. Tez, böylelikle Anadolu'nun otokton halklarını da Türkleştirmiş oluyordu.

[18] Geçtiğimiz yüzyılın başlarında yavaş yavaş Fizik Antropolojiden ayrışan Sosyal Antropolojideki ilk yaygın kuramlar hakkında bilgi edinmek için bkz. Atay, 2000; Gültekin, 2013a ve 2013b.

Asıl önemli olan ise söz konusu uygarlık yapıcı insanların yani Türklerin, biyolojik olarak, Orta Asya dışındaki coğrafyalarda ortaya çıkan uygarlıkların, devletlerin ve yüksek kültür alanlarının biyolojik ataları olduğunun da kanıtlanmasıdır. Buna göre, Avrupa uluslarının da biyolojik olarak Türk atalardan geldikleri tezde iddia edilmektedir. Neolitik ve sonrasında, gerek Asya'da gerekse Avrupa'da uygarlık kurucusu olan insan grubu "beyaz ırktan brakisefaller"dir. Bu yuvarlak kafalı, beyaz ırka tabi insanların anayurdu da Orta Asya'dır. Türkler, Moğollardan (Sarı ırk) değil, beyaz ırktandır ve Moğolistanla bir ilgileri yoktur. Türk: beyaz, Alpin, brakisefal kafalı ve orta veya açık gözlü insandır. Sümerler ve Hititler, Mezopotamyalı değil Orta Asyalıdır. Hatta tez, Mısır uygarlığının kurucularını da Orta Asya kökenli olduğunu ileri sürer (Toprak, 2012).

Kemalist Devrim'in inşa yıllarında bir biri ardına açılan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Türk Ocakları gibi (görece) özerk ancak doğrudan parti-devletin ideolojik doğrultusunda "folklor" çalışmaları sürdüren kurumlar, söz konusu tarih tezini ve yine onunla ilişkili "Güneş Dil Teorisi" gibi dil tezlerini destekleyen, kanıtlamaya çalışan çalışmalar yapmışlardır. Bu dönemde ilginç ve önemli bir antropometrik araştırma vardır. Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'ın Cenevre Üniversitesi'nde savunduğu doktora tezi, bu araştırmaya dayanmaktadır. Trakya ve Anadolu'da Sağlık, Milli Eğitim ve Milli Savunma Bakanlıklarının doğrudan yönlendirilmesiyle birlikte tam 64 bin kişinin antropometrik ölçümleri alınmıştır. Yapılan bu geniş ölçekli ölçümün sonucunda Türkiye halkının "Homo Alpinus" denen; Avrupanın "büyük beyaz ırkına" dâhil olduğu ifade edilmiştir. İnan'a göre Türkler, nadiren esmer; burunları düz; mongolit tesir az; gözleri orta ve açık renkte olan insanlardır (Aydın, 2002). Dönem içerisinde Anadolu'da elde edilen arkeolojik buluntular ve buralarda ele geçen iskeletler ile sistematik olarak İstanbul gibi eski yerleşim alanları mezarlıklarından elde edilen kafa, kol vd. kemikler DTCF Antropoloji Enstitüsü laboratuvarlarında incelenerek tasnif edilmiştir. Yine dergide yayımlanan birçok makale için "Türk etnisitesi dışında" tutulan "azınlıklar" üzerine yapılan birçok antropometrik çalışma da söz konusudur. Bunlar da doğrudan devlet desteği alınarak yapılmıştır:

> Hükümetin icrai yardımı olmasa idi bu tetkikat agleb ihtimal gayr-i mümkün olur; her halde azim müşkilata tesadüf ederdi. Maarif Müdüriyeti bu ilmi tetkikata medar olabilecek kafa malumatı ita eylemeleri hususunu bütün İstanbul mektepleri müdüratına hususi bir sirkülerle emr ve tebliğ eyledi. 2200 Rum, 1600 Ermeni, 1340 Musevi, 720 Levanten yahut meleze, "gayr-ı muayyen ırk", dair erkamat elde edebildik. (Maksudyan, 2007).

22 sayı çıkan Türk Antropoloji Mecmuası'nda farklı morfolojik ve fizik özelliklerin araştırılmasına dayalı çok sayıda makale vardır. Müslim ve Gayrı-Müslim ayrımına yaslanan bu çalışmalarda kafa, kol, bacak, boy, yüz, burun, saç – göz ve deri rengi gibi bir dizi değişken temel alınarak "Türk ırkı"nın, daha doğrusu "Anadolu ve Trakya'da yaşayan ve Müslüman olan" halkın ortalama fiziksel özellikleri sınıflanmıştır. Kuşkusuz ki bin yıllar boyunca farklı topluluklara mesken olan ve dahası sadece son birkaç on yılda üç kıtadan "Müslüman" göçler alan Anadolu'da ortak fizik özellikler sergileyen baskın bir topluluk bulmak (ya da icat etmek) kolay olmayacaktır. Dolayısıyla ortaya çıkan çeşitliliğin yorumlanmasında yazarların kimi zaman ya tek bir örneklem üzerine "Türk ırkının" genel özelliklerine ulaştıkları ya da "sosyal koşulların" normalin dışındaki sonuçları açıklamada kullandıkları görülebilir. Kimi zaman da "çevre koşullarının" Türklerdeki biçimsel çeşitliliğin nedenleri arasında sıralandığı ve açıklayıcı etken olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak bütün çaba, eldeki insan malzemesinden hareketle bir "Türk ırkı" belirleyebilmek; bunun "Türk olmayanlarla" yani Gayrı-Müslimlerle farklarını tanımlamak ve Türklerin Avrupalı ırkların standartlarında uygarlık kurucu ve hatta ilk uygarlık kurucu biyolojik yeteneklere haiz bir topluluk olduğunu "bilimsel" olarak kanıtlamaktır.

Ne ki İkinci Dünya Savaşı akabinde dünya konjonktüründe yaşanan büyük değişim ve Türkiye'nin bu bağlamda Batı'yla kurduğu yeni iktisadi ve siyasi ilişkiler sonucunda "ırk" fenomenine yaslanan tarih ve dil tezleri önemini yitirecektir. Dolayısıyla bu tezlere veri sağlayan bilimsel faaliyetler de hızla gözden düşmüş ve devlet desteğini kaybetmişlerdir. Türkiye'de son yıllara kadar büyük bir suskunluk dönemi yaşayacak olan Antropolojinin uğradığı itibar ve ilgi kaybının yanı sıra "ırk bilimi" olarak tanınıyor olmasının temel nedeni bu tarihsel geçmişte aranabilir.

Antropoloji, Türkiye'ye "ırk bilimi" olarak girmiş; Kemalist Devrim'in ulus inşacı süreçlerinde ve Türklere uluslararası arenada meşruiyet kazandırma işlevini sürdürdüğü müddetçe; sunduğu "bilimsel" kanıtlayıcı veriler itibariyle el üstünde tutulmuştur. Konjonktür değiştiği ölçüde; "ırk" nosyonunun açıklayıcı önemini kaybetmeye başladığı koşullar içerisinde gerek tezler gerekse Antropolojik çalışmalar kendisine sağlanan tüm merkezi destekten yoksun kalmıştır.

Antropolog Aydın (2001), söz konusu itibar ve destek yitimine çarpıcı bir neden daha öne sürer. Savaş sonrası dönemde (1946) Ankara Üniversitesi rektörü olan Ordinaryüs Profesör Şevket Aziz Kansu'nun "komünistlik"le itham edilerek görevden alınması, devlet ideolojisindeki paradigmatik değişimin ironik bir yansımasıdır. Kansu, bizatihi Atatürk'ün kişisel

desteğiyle, buraya kadar kaba hatlarıyla verdiğimiz süreçteki tüm çalışmalardaki ve kurumlardaki en etkili, en yetişmiş bilim insanlarındandır. Ne ki Kansu, 1948'de anti-komünist cadı avının vurduğu Cumhuriyet aydınlarından olacaktır. Akabinde DTCF'de Niyazi Berkes, Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Muzaffer Şerif'in üniversiteden uzaklaştırılmaları gelecektir. Bu isimler için dönemin en önemli ve maddeci-evrimci (sosyal) antropologlarıdır diyebiliriz.

Sonuç

"Irk sınıflaması" biyolojik değil, kültüreldir. Yani tarihsel akışın belirli bir özgül anında ortaya çıkmış; insan ve doğa hakkındaki bilginin sınırlarıyla malul ve insanların daha karmaşık biçimlerde düşünebilen bir canlı türü olarak evrimleştiği günden bugüne kendisini ve diğer canlıları (insanları ve hayvanları, bitkileri) sınıflama eğiliminin bir başka ifadesidir. Bu durumun en somut kanıtı günümüz gen teknolojisinin bizi getirdiği maddi bilimsel sonuçlardır.[19]

19. yüzyıl sonlarına doğru sınırları belirginleşmeye başlayan modern sosyal bilimlerin (tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji) arasında Antropolojinin kazandığı ayırt edici karakter, kuşkusuz ki coğrafi keşiflerden itibaren Batı uygarlığının dünyanın geri kalanıyla yeniden kurduğu ekonomik ve siyasal-yönetsel ilişkilerden ileri gelir. Bu itibarla Antropoloji, disiplinin tarihsel arka planına ilkçağlardan itibaren dâhil edilen fetih ve gezi-keşif yazını haricinde, modern Batı dünyasının kendisi dışında kalan halklar üzerinde kurduğu sistemli bilgi edinme faaliyetlerinin bir ürünü olarak hayat bulur. İster sömürge yönetimleri politikalarında yerel elitlerin devşirilmesi yahut uygun kültürel politikalarla yeni yönetim sistemlerinin siyasi-idari düzenlemeleri için olsun; ister Batı uygarlığının "modernleştirici" faaliyetleri neticesinde yok olma eşiğine ulaşan yerli halkların kültürel ve fiziksel envanterini çıkarma maksadıyla olsun; isterse de yeni ulus-devlet paradigmasının ihtiyaç duyduğu (etnik bağlamlı)

[19] Örneğin L.C. Lewontin 1972 yılında dünyada yaşadığını varsaydığı 7 büyük ırk grubunun genetik kodlarını, sınırlarını tespit etmek amacıyla 17 poliformik özellik araştırmıştır. Ulaştığı sonuç çarpıcıdır. Gruplar arasındaki farklılık yalnızca %6.3 iken grup üyeleri arasındaki değişken farkı %94'tür. Büyük ırk gruplarını oluşturan yerel gruplardaki fark %8.3'tür. Dolayısıyla coğrafi ve yerel veriler, mevcut genetik çeşitliliğin %15'ini açıklayabilmektedir. Genetik farklılıklar esas olarak aile gibi çok daha küçük birimlerde oluşmaktadır. Bu veriler insanları genetik verilerle bile sınıflamanın mümkün olmadığını göstermektedir (Aydın ve Erdal, 2013). İnsanlar tek bir türe aittirler. Farklı gruplara ayrışmış olsalar bile özellikle Neolitikten günümüze yaşanan temas ve kaynaşma, izolasyon koşullarını da ortadan kaldırarak bu genetik havuzları ciddi şekilde bozmuştur. Türümüz, zihinsel ve bedensel yetenekleri itibariyle bir örnektir.

toplumsal türdeşliğin tarihsel ve kültürel kanıtlarını temin etmek gayesiyle olsun; Antropolojinin modern bir bilimsel alan olarak şekillenmesi esas olarak bu saiklere dayanır. Bununla birlikte Antropolojinin (neredeyse 1960'lı yıllara değgin) çoğunlukla Okyanusya'da, Pasifik adalarında, Afrika'da, Amerika kıtasında ve Asya'nın kuzeyindeki kutup bölgelerinde yaşayagelen ve "ilkellikle" damgalanmış avcı-toplayıcı, bahçe-tarımcı ya da hayvancı-göçer yerli topluluklara yönelik ilgisi, sadece sömürgeci niyetlerle açıklanamaz. Bu tutum, aynı zamanda, kökleri 18. yüzyıla kadar uzanan modern bilimsel düşünüşün, insan ve toplum bilimlerine olan yansımalarının da sonucudur. Bir başka deyişle, Avrupa uygarlığının (keşifler döneminden itibaren olgunlaştırdığı sosyo-ekonomik ve bilimsel-entelektüel koşulları neticesinde) büyük toplumsal çalkantılar ve devrimci mücadeleler sonucunda ortaya çıkardığı modern toplumsal yapıda, bilimsel düşüncenin başat hale gelmesi; doğa bilimlerindeki keşiflerin insan bilimlerini de etkilemesi hadisesidir. Aydınlanma Çağı'yla birlikte, tıpkı doğadaki nesneler ve olaylar gibi, insan ve insan toplumsallığının biyolojik/fiziksel ve kültürel varlığı da (bir biçimde ampirik olarak doğrulanabilen) sistemli bilgilere varmaya çalışan yeni sosyal bilimlerin konusu haline getirilmiştir.

Ulus-devletlerin ve ulusların ortaya çıkışında (Fizik) Antropoloji, ulusu yaratan insanların türdeşliğini ve kendinden olmayanlarla taşıdığı farklılıkları kanıtlamanın "bilimsel" yolu olarak kabul görmüştür. Türk uluslaşma süreci içerisinde de insanların biyolojik sınıflamasına dayalı olarak bu anlamda bir ırkçılık söz konusudur. Tarih ve Dil kurumları; Antropoloji enstitüleri ve dergileri; fakülteler ve Türk Ocakları – Halkevleri gibi kurumlar biyolojik olarak kanıtlanması gereken ulusal türdeşliğe ulaşma çabalarında gerek biyolojik incelemelerle gerekse kültürel (folklorik) çalışmalarla hayat bulmuşlardır. Lakin Türkiye'deki hâkim Kemalist ideoloji içerisindeki milliyetçilik düşüncesi, dönemsel olarak modern dünyanın (Batı) kabul ettiği Fizik Antropolojik verilerini "bilimsel" bir temel/kanıt/argüman olarak kabul edip kullansa da sosyo-siyasal alanda uygulayageldiği politikalar (biyolojik ayrıştırmaya dayalı) ırkçı bir içerikle tanımlanamaz. Ziya Gökalp ve Necmettin Sadak gibi entelektüellerin önemli ölçüde belirlediği Kemalist Türkçülük (ulus ideolojisi), daha baskın olarak tarihsel ve toplumsal bir içerik taşır.

Bu sebepten Osmanlı'dan elde kalan topraklarda, Türk ulusalcılığı, hangi dili konuşursa konuşsun fiili olarak Müslüman olan tebaayı esas alan bir homojenleşme politikası izlemiştir diyebiliriz. Kuşkusuz bu politikanın milyonları bulan mağdurları da söz konusudur. Cumhuriyet döneminde de benzer politikalar, nüfus mübadelelerinde karşımıza çıkmaktadır. Özcesi,

Türk ulusunun birleştirici öğesi devlet manipülasyonuyla belirlenmiş bir Sünni – İslam paydasına dayandırılmış ve bunun dışında kalan inanç grupları da azınlıklar olarak tanımlanmışlardır. Geri kalan toplam üzerinde ise (örneğin Kürtler, Lazlar, Aleviler, Süryaniler, Ezidiler, Çerkezler vd.) etkili bir Türkleştirme politikası izlenmiştir. Zora dayalı asimilasyon politikalarını içeren bu gibi ayrımcı pratikler, azınlıklar ve hatta azınlık olarak tanımlanmayan inanç grupları için de söz konusudur. Ancak "ırkçılık", belirli bir etnik grubun (Türk etnisitesi) fiziksel ortalamaları haricinde kalan toplulukların ekonomik-sosyal yahut siyasal politikalarda ayrımcılığa tabi tutulması boyutuyla işlevsellik kazanmamıştır. Sadece dönem özgülünde, "bilimsel" veri sağlama işleviyle, Türk ulusunun inşasında kimi ırkçı görüşlere yer verildiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

AKTAR, Ayhan. "Tek Parti Döneminde 'Irkçılık' Meselesi". *Virgül*. (Eylül 2005): 73 – 79.

ASAD, Talal. *Antropoloji ve Sömürgecilik*. Çev. Ayşe Karınca. Ankara.:Ütopya Yayınları, 2008.

ATAY, A. Tayfun. "Kavramlar Kargaşası Bilimdalları Çatışması – Dünyada ve Türkiye'de Sosyal İçerikli Antropolojiyi Adlandırma Sorunu", *Folklor/Edebiyat*. VI. 22 (2000/2), ss. 135 – 161.

ATAY, Tayfun. "Erken bir doğumdan gecikmiş bir büyümeye... Türkiye'de Antropoloji". *Folklor/Edebiyat.* Sayı: 21 (2000), ss 5-10.

AYDIN, Suavi. "Arkeoloji ve Sosyolojinin Kıskacında Türkiye'de Antropolojinin Geri Kalmışlığı", *Folklor ve Edebiyat*. Cilt VI. Sayı: 22 (2002): 17 – 42.

AYDIN, Suavi. "Nazan Maksudyan'ın Kitabı 'Türklüğü Ölçmek' Üzerine", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 2 (Güz 2005): 155-184.

AYDIN, Suavi. "30'ların Tezlerine Geri Dönüş: Anadolu'da 'Proto-Türklerin Yeniden Keşfi", *Toplum ve Bilim*, (2003) 96: 8-34.

AYDIN, Suavi ve Yılmaz Selim Erdal. *Antropoloji.* TC Anadolu Üniversitesi Yayını: Eskişehir, 2013.

AYDIN, Suavi. "Cumhuriyetin İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü" (içinde) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce II: Kemalizm*. İletişim Yayınları: İstanbul, 2001.

AYDIN, Suavi. "Türk Tarih Tezi ve Halkevleri", *Kebikeç* 2(3), (1996): 107-130.

BAŞGÖZ, İlhan. "Türkiye'de Halk Bilimi Çalışmaları ve Milliyetçilik", *Folklor/Edebiyat* (İlhan Başgöz Özel Sayısı), Sayı: 14, (1998): 73-84.

BERKES, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma.* Bilgi Yayınları: Ankara.

BLOCH, Maurice. *Marksizm ve Antropoloji.* (Çev. Mehmet Bozok) Ütopya Yayınları: Ankara, 2001.

COPEAUX, Etienne. *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine: Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993)* (çev. Ali Berktay) Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul, 1998.

ERSANLI BEHAR, Büşra. *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*. Afa Yayınları: İstanbul, 1992.

GÜLTEKİN, Ahmet Kerim. "Bilimsel Sosyalizm ve Antropoloji", *Bilim ve Ütopya – Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*, Sayı: 232 (2013).: 77 – 87.

GÜLTEKİN, Ahmet Kerim. "Antropolojik Bilimsel Çalışmaların Adlandırılması Tartışmaları – I". *Bilim ve Ütopya – Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*. Sayı: 232 (Ekim 2013a): 81–85

GÜLTEKİN, Ahmet Kerim. "Antropolojik Bilimsel Çalışmaların Adlandırılması Tartışmaları – II". *Bilim ve Ütopya – Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi*. Sayı: 233. (Kasım 2013b): 75–78.

KAYA, Ferhat. 2014. "Hepimiz Biraz Neanderthaliz", *Bilim ve Gelecek*, Sayı: 121.

LINDEE, Susan ve Santos Ventura Ricardo. "The Biological Anthropology of Living Human Populations: World Histories, National Styles, and International Networks: An Introduction to Supplement", *Current Anthropology*, 53 (2012): 3-16.

MAGNERALLA, Paul. J. ve S. Aygen Erdentuğ. "Türkiye'deki Üniversitelerde 'Sosyal' Antropolojinin Dünü ve Bugünü: Biyo-Bibliyografik Bir Değerlendirme", *Folklor ve Edebiyat*, Cilt VI. Sayı: 22 (2002): 43-105.

MAGNERALLA, P. J. ve Orhan Türkdoğan. "The Development of Turkish Social Anthropology", *Chicago Journals*. Vol. 17, No: 2 (Jun. 1976): 263-274.

MASKUDYAN, Nazan. *Türklüğü Ölçmek – Bilimkurgusal Antropoloji ve Türk Milliyetçiliğinin Irkçı Çehresi 1925-1939.* Metis Yayınları: İstanbul, 2007.

ÖZBEK, Metin. *50 Soruda İnsanın Tarih Öncesi Evrimi*. Bilim ve Gelecek Yayınları: İstanbul, 2012.

ÖZBUDUN, Sibel ve Gülfem Uysal. *50 Soruda Antropoloji*. Bilim ve Gelecek Yayınları: İstanbul, 2013

ÖZBUDUN, Sibel. "Anthropology as a Nation-Building Rhetoric: The Shaping of Turkish Anthropology (from 1850s to 1940s)", *Dialectical Anthropology*. Volume 35. Issue 1 (March 2011): 111-129.

ÖZBUDUN, Sibel. "Marksizm ve Antropoloji: Bir İlişkinin Geleceği Üzerine Düşünceler", *Folklor Edebiyat*, Cilt: VI. Sayı: 22 (2000/2): 135 – 161.

ÖZMEN, Abdurrahim. "'Öteki'ni Anla(ma)ma Bilimi: Türkiye Antropolojisinin Sorunları", *Folklor ve Edebiyat*. Cilt VI, Sayı: 22 (2002): 125–135

ŞENEL, Alâeddin. *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*. İmge Kitabevi Yayıncılık: Ankara, 2009.

TOPRAK, Zafer. *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. Doğan Egmont Yayıncılık: İstanbul, 2012.

ÜSTÜNDAĞ, Handan. ve Gökçe Bike Yazıcıoğlu. "The History of Physical Anthropology in Turkey" (Barra O'Donnabhain ve María C. Lozada der.), *Archaeological Human Remains: Global Perspectives* (içinde), New York: Springer, 2014. 199-211.

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4178 (Erişim Tarihi: 15.10.2014)

http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=4211 (Erişim Tarihi: 15.10.2014)